

Foto: © UNICEF/CEECIS2013P-0421/Pirozzi

Přístup dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti

Sběr a distribuce dat: Pokyny

Přístup dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti

Sběr a distribuce dat: Pokyny

Anna Lawson

profesorka práv, Centre for Disability Studies, University of Leeds.

Upřímné poděkování patří celému projektovému týmu a mému kolegovi Dr. Gauthieru de Beco za jeho nápomocné komentáře a postřehy.

2015

s finanční podporou programu Evropské unie Základní práva a občanství

Leden 2015

ISBN 978-615-80205-1-0

Prohlášení o autorských právech:

© University of Leeds a Mental Disability Advocacy Center (MDAC), 2015. Všechna práva vyhrazena.

Tato publikace byla vytvořena s finanční podporou programu Evropské unie Základní práva a občanství. Za obsah publikace odpovídá pouze Mental Disability Advocacy Center a v žádném případě jej nelze považovat za vyjádření názoru Evropské komise.

Obsah

Shrnutí.....	4
1. Úvod	5
2. Sběr a distribuce dat za účelem monitorování pokroku v implementaci přístupu dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti	6
2.1 Úvod.....	6
2.2 Standardy vztahující se ke sběru dat o dětech s mentálním postižením v soudních nebo správních systémech	9
2.3 Určení informací, které mají být shromažďovány: Role indikátorů	9
2.3.1 Pokyny vyplývající z Rámce indikátorů Úřadu Vysokého komisaře OSN pro lidská práva	9
2.3.2 Přístup dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti v rámci existujících systémů indikátorů	9
2.4 Distribuce.....	11
2.5 Doporučení.....	11
3. Sběr informací souvisejících s postižením ve vztahu ke konkrétnímu dítěti s mentálním postižením	12
3.1 Úvod.....	12
3.2 Zaznamenávání informací o typu postižení	12
3.3 Zaznamenávání informací o nezbytných úpravách a nutné podpoře	14
3.4 Doporučení.....	15
4. Usnadnění a realizace nezávislého výzkumu o přístupu dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti.....	17
4.1 Význam nezávislého výzkumu	17
4.2 Usnadnění nezávislého výzkumu o zkušenostech dětí s mentálním postižením v soudních nebo správních systémech	18
4.3 Doporučení.....	19
5. Závěr	20
Příloha: Přehled doporučení	21

Shrnutí

Tato zpráva byla vytvořena v rámci projektu financovaného z prostředků Evropské unie, který zahrnoval 10 zemí a který byl koordinovaný Advokačním centrem pro mentálně postižené (Mental Disability Advocacy Center – MDAC). Jejím výchozím bodem byl nedostatek informací o zkušenostech dětí s mentálním postižením, které přišly do kontaktu se soudním nebo správním řízením. Bez takových informací však zůstává skryta povaha a rozsah bariér, kterým tyto děti při přístupu ke spravedlnosti musí čelit. Tato zpráva se zabývá řadou systémů indikátorů, které byly vytvořeny, aby usnadnily monitorování pokroku při implementaci lidských práv dětí a osob s postižením. Navzdory některým pozoruhodným multidisciplinárním iniciativám, které se snažily navrhnout indikátory tak, aby dokázaly odrazit jakékoli znevýhodnění,

kterému by děti s postižením mohly být vystaveny, existuje pouze velmi málo statistických nebo jiných dat, která by se k těmto dětem vztahovala – a tím méně dat dále diverzifikovaných podle typu postižení (včetně duševní poruchy nebo mentálního postižení). Tvorba informačních systémů, které by byly schopné vytvářet data, která lze dále členit podle různých aspektů, s sebou přináší mnoho problémů, jimiž je však třeba dále věnovat pozornost. Zpráva se rovněž věnuje způsobům, jakými by Evropská komise a další orgány veřejné moci s možností financovat odpovídající výzkumy mohly podpořit úsilí nezávislých výzkumů shromažďovat více informací o dětech s mentálním postižením v soudních nebo správních systémech. Zpráva obsahuje 15 doporučení.

1. Úvod

Tato zpráva byla napsána jako součást projektu spolufinancovaného z programu Evropské Unie Lidská práva a občanství, zaměřeného na přístup „děti s mentálním postižením ke spravedlnosti“. Pod pojmem „děti“ jsou v této zprávě myšleny osoby mladší 18 let.¹ Termín „mentální postižení“ poté označuje osoby, které mají (nebo je k nim přístupováno tak, jako kdyby měly) mentální, vývojové nebo kognitivní postižení a/nebo duševní poruchu. Vymezení pojmu „osoba se zdravotním postižením“, upravené v Úmluvě OSN o právech osob se zdravotním postižením (CRPD), bude určující pro mnohé části níže vypracované analýzy. V souladu s ním „osoby se zdravotním postižením zahrnují osoby, mající dlouhodobé fyzické, duševní, mentální nebo smyslové postižení, které v interakci s různými překážkami může bránit jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními“.²

Aktivita 1 tohoto projektu zahrnovala sběr a distribuci dat, týkajících se dětí s mentálním postižením v soudních a správních systémech. Vycházela ze znepokojení (vyjádřeného např. Evropskou komisí v Agendě EU v oblasti práv dítěte z roku 2011)³, že zde existuje nedostatek věrohodných dat o postavení dětí v soudních a správních řízeních, jakož i z vědomí nutnosti zajistit, že děti s mentálním (nebo jiným) postižením nezůstanou při snaze o řešení tohoto problému opomenuty. V rámci Aktiviny 1 byly vypracovány dvě zprávy, obě vycházející ze standardů Organizace spojených národů (OSN), Rady Evropy a Evropské Unie (EU), které sloužily jako základní hodnotící rámec.

Jedna ze zpráv vypracovaných v rámci Aktiviny 1 (Zpráva shrnující data) přináší analýzu relevantních dat získaných v 10 zemích, které se do projektu zapojily.⁴ Věnuje se rozsahu, v němž jsou relevantní data v těchto zemích zjišťována a shromažďována, i rozsahu, v němž jsou dostupná a přístupná osobám, které se zabývají výzkumem. Současně popisuje problémy, na které realizátoři výzkumu narazili při snaze získat

nová data prostřednictvím řady výzkumných empirických metod, i úspěchy, které v rámci tohoto procesu zažili. Z této Zprávy shrnující data vyplývá, že ve všech zemích existují závažné nedostatky ve sběru dat, v jejichž důsledku je velmi obtížné nebo dokonce nemožné zjistit, jakým způsobem soudní a správní systémy napříč Evropou k dětem s mentálním postižením přistupují, a v důsledku toho i zjistit míru pokroku, který byl při posilování práva dětí na přístup ke spravedlnosti dosažen.

Druhou ze zpráv vypracovaných v rámci Aktiviny 1 je právě tato zpráva – Pokyny týkající se sběru a distribuce dat. Jejím hlavním cílem je poskytnout evropským i národním orgánům doporučení a návody, jakým způsobem by bylo možné tyto nedostatky řešit. Vedle toho však přináší i lidskoprávní kritiku současného stavu, která může přispět k rozvinutí debaty o sběru dat v souvislosti s implementací a monitorováním práv dětí s mentálním postižením obecně.

Tato zpráva je rozdělena do tří hlavních kapitol, mimo úvod a závěr. První z nich (kapitola 2) se věnuje standardům a iniciativám, vztahujícím se k nastolení systému pro sběr a distribuci široké škály anonymizovaných dat, které slouží k monitorování přístupu dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti v rámci organizace soudních nebo správních systémů. Kapitola 3 se poté zaměřuje na otázku, týkající se povahy informací o věku a postižení, které musí být v rámci soudních nebo správních systémů zjišťovány o každém dítěti, aby byl zajištěn lidskoprávní monitoring popsany v kapitole 2. Kapitola 4 nakonec pojednává o problematice sběru dat nezávislými výzkumníky a věnuje se i otázce, jak by orgány veřejné správy mohly toto jejich úsilí podpořit a usnadnit.

Ve všech těchto třech hlavních kapitolách jsou zmíněny relevantní právní dokumenty OSN, Rady Evropy i EU a zahrnuta doporučení. Tato doporučení jsou rovněž shrnuta do uceleného přehledu na konci zprávy.

1 Tento výklad je plně v souladu s článkem 1 Úmluvy OSN o právech dítěte.

2 CRPD, článek 1.

3 Evropská komise, Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Agenda EU v oblasti práv dítěte. 15. února 2011, COM(2011)60 final.

4 Anna Lawson a Rebecca Parry, *Přístup dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti. Sběr a distribuce dat: Shrnutí a zjištění*. (Leeds – Budapest: University of Leeds – MDAC, 2015). V přípravě.

2. Sběr a distribuce dat za účelem monitorování pokroku v implementaci přístupu dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti

2.1 Úvod

Účinné systémy monitorování rozsahu, v němž dochází ke změně, hraje klíčovou roli při implementaci závazků v oblasti lidských práv a zákazu diskriminace, které na sebe státy převzaly. Informace získané prostřednictvím takového monitorovacího systému odhalují existenci a míru nerovnosti a znevýhodnění. Toto "zviditelnění" se může ukázat jako mocná zbraň v rámci reformních iniciativ a při přijímání rozhodnutí o alokaci zdrojů. Sběr dat o lidech, kteří mají takové charakteristiky, v důsledku nichž se ocitají na průsečíku dvou typů znevýhodnění (jako je postižení a dětství), je tím složitější, avšak současně zcela zásadní v rámci jakéhokoli monitorovacího systému, jehož cílem je odhalit a sledovat zvláštní aspekty marginalizace, jíž lidé mohou být vystaveni.

V této kapitole bude pozornost věnována nejprve relevantním standardům, které se vztahují ke sběru dat za účelem monitorování přístupu dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti. Následuje analýza návodů, jak definovat indikátory, které by mohly usnadnit takové monitorování, a míry, s jakou stávající evropské systémy indikátorů zahrnují zkušenosti dětí s mentálním postižením se soudním nebo správním řízením. Nakonec, před navrženými doporučeními, je věnováno několik slov otázce distribuce relevantních dat.

2.2 Standardy vztahující se ke sběru dat o dětech s mentálním postižením v soudních nebo správních systémech

Povinnosti vztahující se ke sběru dat o dětech s mentálním postižením v soudních nebo správních systémech jsou upraveny v CRPD i Úmluvě OSN o právech dítěte (CRC). Státy, které jsou smluvními stranami obou těchto úmluv, jsou povinny předkládat pravidelně příslušným monitorovacím orgánům (Výboru OSN pro práva osob se zdravotním postižením a Výboru OSN pro práva dítěte) srozumitelné zprávy o opatřeních, která byla přijata za účelem naplnění jejich závazků, jakož i o pokroku, kterého dosáhly v otázce zajištění garantovaných práv v praxi.⁵

Forma, kterou by tyto zprávy měly dodržovat, a druh dat, která by měly obsahovat, jsou specifikovány oběma výbory v „pokynech pro podávání zpráv“, na něž se tato zpráva bude na několika místech níže odkazovat. Nově, v návaznosti na skutečnost, že postižení bylo v rámci monitorování dodržování lidských práv historicky přehlíženo, CRPD formuluje dodatečnou povinnost (samostatnou, nicméně prolínající se celým procesem podávání zpráv) sbírat a distribuovat data, která se vztahují k dospělým i dětem s postižením. Článek 31 zavazuje státy,

5 CRPD, článek 35 a CRC, článek 44.

aby zajistily shromažďování odpovídajících informací, včetně statistických dat a výsledků výzkumů⁶, které jim umožní formulovat a provádět politiky zaměřené na plnění závazků podle CRPD, založené na důkazech, a hodnotit plnění těchto závazků [...], jakož i identifikovat a odstraňovat bariéry, kterým lidé se zdravotním postižením při uplatňování svých práv čelí.⁷ Toto ustanovení rovněž vyžaduje, aby shromážděné informace byly dále vhodným způsobem členěny a aby postupy získávání a uchování těchto informací respektovaly zákonem stanovené záruky, včetně záruk vyplývajících ze zákonů o ochraně osobních údajů a principů etického výzkumu.⁸

Výbor OSN pro práva dítěte zdůraznil význam sběru statistických dat v řadě svých obecných komentářů.⁹ Např. specificky ve vztahu k soudnictví ve věcech mládeže Výbor v Obecném komentáři č. 10 uvedl, že:

„Výbor je vážně znepokojen nedostatkem základních a členěných dat, týkajících se mj. počtu a povahy protiprávních činů spáchaných dětmi, četnosti uplatňování a průměrné délky trvání vazby, počtu dětí, jejichž protiprávní činnost je řešena mimosoudně (odklonem), počtu odsouzených dětí a povahy sankcí, které jsou těmto dětem ukládány. Výbor vyzývá smluvní státy, aby systematicky shromažďovaly členěná data, která budou podávat relevantní informace o praktickém fungování systému soudnictví ve věcech mládeže a která jsou nezbytná pro rozvoj, implementaci a vyhodnocování politik a programů, jejichž cílem je předcházet protiprávní činnosti dětí, jakož i účinným způsobem na tuto protiprávní činnost reagovat, a to plně v souladu s principy i ustanoveními CRC.“¹⁰

Nedávno přijatá rezoluce Valného shromáždění OSN rovněž vyzývá státy, aby zvýšily své úsilí v oblasti shromažďování dat o dětech v soudních nebo správních systémech.¹¹ V souladu s citovanou rezolucí, je toto úsilí nezbytné k:

„rozvoji a posílení shromažďování, analyzování a distribuce dat pro národní statistiky v oblasti přístupu dětí ke spravedlnosti i co nejširšímu využití dat členěných podle relevantních faktorů, které mohou vést k nerovnostem, a dalších statistických indikátorů na nadnárodní, národní, nadregionální a mezinárodní úrovni za účelem rozvoje a hodnocení sociálních i jiných politik a programů, aby bylo dosaženo účinného využívání ekonomických i sociálních zdrojů pro plné zajištění práv dítěte“¹²;

a k

„zahrnutí detailních a přesných informací vztahujících se k přístupu dětí ke spravedlnosti, včetně informací o dosaženém pokroku a zaznamenaných problémech, statistik a porovnatelných údajů, v periodických zprávách států a informacích poskytovaných v souvislosti s univerzálním periodickým přezkumem, jakož v souvislosti s dalšími relevantními monitorovacími mechanismy OSN“.¹³

Určitou pozornost otázce shromažďování dat věnují i dokumenty Rady Evropy. Pokyny o justici vstřícné k dětem¹⁴ vybízejí státy, aby „udržovaly nebo vytvořily rámec zahrnující jeden, případně více nezávislých mechanismů na podporu a sledování provádění těchto pokynů“¹⁵ a aby „podporovaly výzkum všech aspektů justice vstřícné k dětem“.¹⁶ Oblast činností č. 14 Akčního plánu Rady Evropy na podporu práv a plného zapojení osob se zdravotním postižením do společnosti 2006-2015 se vztahuje k výzkumu a vývoji a vychází ze základního předpokladu, že:

„nedostatek údajů týkajících se osob se zdravotním postižením je překážkou formulace politiky jak na vnitrostátní, tak i mezinárodní úrovni. Abychom podpořili úspěšnou realizaci cílů stanovených tímto Akčním plánem, je třeba podporovat a rozvíjet komplexní, mnohostranný a specializovaný výzkum vztahující se k problematice zdravotního postižení a koordinovat jej na všech úrovních.“¹⁷

6 CRPD, článek 31(1).

7 CRPD, článek 31(2).

8 CRPD, článek 31(1).

9 Viz např. Výbor OSN pro práva dítěte, Obecný komentář č. 5: Obecná pravidla implementace Úmluvy o právech dítěte, 27. listopadu 2003, CRC/C/GC/2003/5 – především odstavec 9.

10 Výbor OSN pro práva dítěte, Obecný komentář č. 10: Práva dětí v systému soudnictví ve věcech mládeže, 25. duben 2007, CRC/C/GC/10, odst. 98.

11 Valné shromáždění OSN, Rada pro lidská práva, rezoluce č. 25/6: Práva dítěte: přístup dětí ke spravedlnosti, 25. březen 2014, UNA/HRC/25/L.10.

12 Ibid, odst. 17.

13 Ibid, odst. 19.

14 Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justice vstřícné k dětem, dostupné z http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/publicationsavailable_en.asp (naposledy zobrazeno: 15. prosince 2014)

15 Ibid, VI(c) a (d).

16 Ibid, V(a).

17 Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy Rec(2006)5: „Akční plan na podporu práv a plného zapojení osob se zdravotním postižením: zlepšení kvality života osob se zdravotním postižením v Evropě 2006-2015“, dostupné z http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc-sp/Rec_2006_5%20Disability%20Action%20Plan.pdf (naposledy zobrazeno 15. prosince 2014), bod 3.14.1.

Druhým z cílů této oblasti činnosti, která zahrnuje celkem dvanáct konkrétních činností, je: „k zajištění validních a srovnatelných výzkumných informací sladit metody sběru statistických údajů ve vnitrostátním i mezinárodním měřítku“.¹⁸

Směrnice EU o obětech trestných činů¹⁹ ukládá členským státům povinnost sdělovat Komisi každé tři roky „dostupné údaje o tom, jak a v jaké míře měly oběti přístup ke svým právům stanoveným v této směrnici“.²⁰ Tato povinnost je dále vyjasněna v odůvodnění směrnice v bodu 64 i následně vydaných pokynech Komise. V souladu s bodem 64:

„by členské státy měly Komisi sdělovat významné statistické údaje související s uplatňováním vnitrostátních postupů na oběti trestných činů, a to při nejmenším včetně počtu a typu ohlášených trestných činů, a jsou-li takové údaje známé a dostupné, rovněž počtu, věku a pohlaví obětí. Součástí příslušných statistických údajů mohou být údaje zaznamenané justičními orgány a donucovacími orgány, a pokud je to možné i administrativní údaje shromážděné v rámci zdravotních služeb, služeb sociální péče a veřejných, nevládních a jiných organizací zabývajících se podporou obětí nebo službami restorativní justice, které pracují s oběťmi trestného činu.“

Stejný přístup byl přijat i v návrhu směrnice EU o procesních zárukách pro děti podezřelé nebo obviněné v trestním řízení.²¹ Tento návrh znovu zakotvuje povinnost sdělit Komisi každé

tři roky údaje o tom, v jaké míře byla práva stanovená v této směrnici naplňována v praxi. V souladu s čl. 20(2):

„Mezi tyto údaje patří zejména počet dětí, kterým byl poskytnut přístup k obhájci, počet provedených individuálních posouzení, počet audiovizuálně zaznamenaných výsledků a počet dětí zbavených osobní svobody.“

Zakotvení těchto závazků ke sběru dat v účinných i navrhovaných předpisech EU, vztahujících se k trestní justici, lze jistě uvítat, stejně jako důraz kladený na nezbytnost zahrnout data, která se specificky vztahují k dětem. Politováníhodná a lehce zarážející je však na druhé straně skutečnost, že se zde vůbec nezmiňuje postižení (vedle věku, pohlaví a etnicity), a to ani v odůvodnění v bodu 64 směrnice o obětech trestných činů, ani v následných pokynech Komise k této směrnici.²² Nezbývá tedy než doufat, že další pokyny, které budou k této nebo jiným směrnícím vydány, budou věnovat pozornost i nutnosti zahrnout postižení do údajů sdělovaných státy Komisi v tříleté periodě. Takový přístup by jistě plně odpovídal Strategii Evropské komise pro pomoc osobám s postižením 2010-2020,²³ která má za cíl podpořit úsilí zaměřené na implementaci CRPD, a to mj.

„prostřednictvím významného posílení monitorování a vyhodnocování: vytvořením podmínek pro zlepšení kvality a komparability dat; vytvořením příslušných indikátorů a možných společných cílů; sběrem dat a statistik.“²⁴

18 Ibid, bod 3.14.2(ii).

19 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/JHA OJ L 315/57.

20 Ibid, článek 28.

21 Návrh směrnice Evropského parlamentu a Rady o procesních zárukách pro děti podezřelé a obviněné v trestním řízení, 27. listopad 2013, COM(2013) 822 final.

22 Evropská komise, Pokyny ke transpozici a implementaci Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/JHA OJ L 315/57, 19. prosinec 2013, Ref. Ares(2013)3763804.

23 Evropská komise, Evropská strategie pro pomoc osobám se zdravotním postižením 2010 – 2020: Obnovený závazek pro bezbariérovou Evropu, COM(2010)0636 final.

24 Ibid.

2.3 Určení informací, které mají být shromažďovány: Role indikátorů

2.3.1 Pokyny vyplývající z Rámce indikátorů Úřadu Vysokého komisaře OSN pro lidská práva

V posledních letech lze zaznamenat narůstající zájem o definování indikátorů, s jejichž pomocí by bylo možné měřit dodržování práv, a to s cílem podnítit, usnadnit a strukturovat sběr příslušných dat.²⁵ Úřad Vysokého komisaře OSN pro lidská práva (OHCHR) vyvinul, v návaznosti na požadavky orgánů OSN příslušných k monitorování jednotlivých úmluv, za tímto účelem značné úsilí. Jeho výsledkem byl vznik tzv. rámce tří-složkových indikátorů (three-fold indicator framework), který se již ukázal jako velmi vlivný.²⁶ Tento rámec je založen na formulaci a zkoumání naplnění strukturálních, procesních a výsledkových indikátorů.

Podle OHCHR by všechny tyto tři typy indikátorů měly být použity při měření všech klíčových složek určitého základního lidského práva. Tyto složky by měly být určeny předem na základě důsledného studia ustanovení jednotlivých úmluv a k nim se vztahujících výkladů příslušných monitorovacích orgánů.²⁷ Strukturální indikátory jsou ty, které se týkají „ratifikace a přijetí legislativních nástrojů“.²⁸ Procesní indikátory se poté týkají úsilí, které stát vynakládá na to, aby dostal svým lidskoprávním závazkům (např. množství finančních prostředků vynaložených na lidské zdroje za účelem zavedení systému soudnictví ve věcech mládeže).²⁹ Výsledkové indikátory „zachycují výsledky tohoto úsilí [...] a reflektují stav zajištění lidských práv v daném kontextu“.³⁰

Aby nedošlo k nedorozumění, je vhodné se na tomto místě zmínit o „indikátorech“, formulovaných v rámci Aktiviny 2, *Přístup dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti. Mezinárodní standardy a zjištění napříč deseti členskými státy Evropské unie* (připravuje se). Zdá se být zřejmé, že to, co je v rámci Aktiviny 2 označováno jako „indikátory“, odpovídá „složkám základních práv“, jak byly popsány výše. Proto mohou sloužit jako základní rámec pro lidskoprávní monitorování v oblasti přístupu dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti, avšak ve vztahu ke každému z nich budou muset být vypracovány strukturální, procesní i výsledkové indikátory. Vytvoření specifického a samostatného rámce indikátorů pro přístup dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti však není součástí této studie. Právě naopak, jak bude popsáno níže,

doporučujeme zahrnout indikátory vztahující se k dětem s různým typem znevýhodnění (včetně mentálního postižení a duševní poruchy) do obecnějších systémů monitorování přístupu ke spravedlnosti. Rovněž doporučujeme začlenit oblast přístupu ke spravedlnosti do monitorování práv osob se zdravotním postižením – krok, ke kterému, zdá se, v současnosti dochází v rámci systému monitorování práv dítěte.

2.3.2 Přístup dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti v rámci existujících systémů indikátorů

V současnosti na evropské úrovni dochází ke vzniku množství systémů indikátorů, týkajících se práv dětí, práv osob se zdravotním postižením a přístupu ke spravedlnosti. V této části bude pozornost věnována třem předním evropským příkladům – důraz bude přitom kladen na rozsah, v jakém tyto systémy ve své stávající podobě podporují monitorování oblasti přístupu ke spravedlnosti ve vztahu k dětem s mentálním postižením.

První rámec indikátorů, kterým se budeme zabývat, je Disability Online Tool Evropské komise (DOTCOM).³¹ Jedná se o online databázi vytvořenou Akademickým společenstvím odborníků na postižení - Academic Network of Disability Experts (ANED),³² za finanční podpory Evropské komise, s cílem zachytit pokrok v oblasti implementace práv osob se zdravotním postižením v Evropě.

V současnosti DOTCOM obsahuje údaje o právních předpisech a politikách v 43 různých oblastech podle jejich relevance ve vztahu k Evropské strategii pro pomoc osobám se zdravotním postižením 2010-2020 a CRPD. Těchto 43 oblastí je rozděleno do osmi témat nebo hlaviček, jimiž jsou: A, status CRPD; B, obecný právní rámec práv osob se zdravotním postižením; C, právní předpisy a standardy týkající se přístupnosti (accessibility); D, nezávislý život; E, vzdělávání a příprava k povolání; F, zaměstnávání; G, statistiky a data týkající se postižení; a H, obecné povědomí, vzdělávání a mezinárodní opatření. V rámci každého tématu je nyní mezi třemi až devíti položkami, přičemž každá z nich představuje konkrétní opatření nebo závazek vyplývající ze CRPD. Pro každou jednotlivou oblast je zde dostupný věcný stručný popis v angličtině

25 Viz obecně, Todd Landman and Edzia Carvalho, *Measuring Human Rights* (Londýn: Routledge, 2010).

26 OHCHR Human Rights Indicators: A Guide to Measurement and Implementation (New York/Geneva: UN, 2012) HR/PUB/12/5; OHCHR, *Report on Indicators for Promoting and Monitoring the Implementation of Human Rights* (New York/Geneva: UN, 2008) HRI/MC/2008/3; OHCHR, *Report on Indicators for Monitoring Compliance with International Human Rights Instruments* (New York/Ženeva: UN, 2006.) HRI/MC/2006/7.

27 Ibid, OHCHR 2008, odst. 6 a 7.

28 Ibid, OHCHR 2008, odst. 18.

29 Ibid, OHCHR 2008, odst. 19 and 20.

30 Ibid, OHCHR 2008, odst. 21.

31 <http://www.disability-europe.net/dotcom> (naposledy zobrazeno: 15. prosince 2014).

32 <http://www.disability-europe.net/> (naposledy zobrazeno: 15. prosince 2014). viz též detailnější analýzu tohoto systému obsaženou v: Anna Lawson and Mark Priestley, "Potential, principle and pragmatism in concurrent multinational monitoring: disability rights in the European Union", *International Journal of Human Rights*, 17(2013): 739-757.

společně s webovými odkazy na národní legislativy, oficiální zdroje nebo jiná doložená data. V souhrnu DOTCOM popisuje a podává data k více než 1 500 různým politickým opatřením a čítá přes 3 000 odkazů na podpůrné zdroje. Nicméně DOTCOM neobsahuje informace, který by mohly být použity za účelem zavedení výsledkových indikátorů.³³ Data v něm obsažená se omezují pouze na informace, které jsou relevantní ve vztahu k indikátorům strukturálním a procesním.

Z výše uvedeného seznamu témat databáze DOTCOM je zřejmé, že tato nezahrnují oblast přístupu ke spravedlnosti. Tato oblast není výslovně zmíněna ani v názvu žádné z položek těchto témat. Nicméně určité relevantní informace k soudním a správním systémům jsou obsaženy v rámci několika témat. Např. položka B1, nazvaná „Anti-diskriminační legislativa“ velmi dobře zobrazuje, zda v daném státě existuje zákaz diskriminace z důvodu postižení, který by zavazoval poskytovatele právních služeb. Podobně nejsou informace o dětech s postižením zdůrazněny ani v rámci názvů témat databáze DOTCOM a jejich jednotlivých položek, ale jsou zahrnuty v obsahu mnoha z nich. Navzdory tomu je však možné uzavřít, že vyhledávání informací o legislativách i politikách v databázi DOTCOM může přinést jen velmi málo relevantních dat týkajících se přístupu dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti.

Druhý systém indikátorů, kterému bude věnována pozornost, byl vytvořen Agenturou EU pro základní práva (FRA) a zahrnuje práva dětí především v oblastech spadajících do pravomocí EU.³⁴ Jeho cílem bylo poskytnout FRA návod, který by mohla využívat při vlastním sběru dat a který by rovněž mohl napomoci státům v jejich úsilí shromažďovat data týkající se práv dítěte. V důsledku toho má formu rámce, ale sám neobsahuje žádná data, která by se týkala jednotlivých členských států.

Tento rámec indikátorů se skládá ze čtyř hlavních oblastí. Těmi jsou: rodinné prostředí a náhradní péče; ochrana před vykořisťováním a násilím; odpovídající úroveň bydlení; a vzdělávání, občanství a účast na aktivitách vztahujících se ke škole a sportu. V rámci každé z těchto oblastí jsou vymezeny podkapitoly, ve vztahu k nimž jsou definovány série indikátorů. Některé z těchto podkapitol, obzvláště v prvních dvou oblastech, v sobě zahrnují přístup ke spravedlnosti. Např. v podkapitole „děti oddělené od jednoho z rodičů v důsledku mezinárodního rozvodu a odluky rodičů“, spadající do právní oblasti „rodinné prostředí a náhradní péče“, se objevují

otázky „existence právních postupů v rodinných věcech, které budou ohleduplné k dětem“ a „výkonu rozhodnutí o péči a výživném“. Do první oblasti spadají rovněž otázky „účasti dětí v imigračních řízeních“ a „přizpůsobení imigračních řízení zranitelnosti dětí bez doprovodu“, které se objevují v podkapitole „děti oddělené od svých rodičů v důsledku migrace“. Na každou z těchto specifických otázek se vážou konkrétní indikátory, které jsou uspořádány podle strukturální, procesní a výsledkové typologie OHCHR. V souvislosti se zaváděním těchto indikátorů FRA zdůrazňuje, že všechna data musí být členěna podle postižení stejně jako podle rasy, věku, pohlaví, náboženství a sexuální orientace.³⁵

Systém indikátorů k právům dítěte, vytvořený FRA, vytváří cenný základ, na němž mohou státy a jiné subjekty vystavět detailní rámec indikátorů za účelem monitorování dodržování práv dítěte zaručených právem Evropské unie. Nicméně specificky v případě oblasti přístupu dětí ke spravedlnosti by ještě musely být dále konkretizovány oblasti (nebo „složky práva“), které je třeba monitorovat, a indikátory, prostřednictvím nichž by bylo možné toho dosáhnout. Oceněnihodný je jistě důraz, který FRA klade na nezbytnost členění dat v závislosti na postižení. Současně je však nutné poukázat na to, že tato úroveň členění stále nenaplnuje požadavky CRPD, jak bude vysvětleno níže v kapitole 3. Navíc, jak vyplynulo z námi realizovaného výzkumu, v praxi ještě nedošlo k vytvoření srozumitelných systémů indikátorů za účelem monitorování přístupu dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti na základě tohoto rámce FRA.³⁶ Stejně tak z našeho výzkumu vyplynulo, že v současnosti by bylo dostupných pouze málo dat, na jejichž základě bylo možné formulovat výsledkové indikátory takových systémů.

Třetí ze zmíněných systémů indikátorů je specificky zaměřen na přístup dětí ke spravedlnosti, v důsledku čehož nabývá na zvláštním významu. Jedná se o přehled indikátorů pro děti v soudních a správních řízeních, který je v současnosti sestavován jako součást rozsáhlé studie, financované Evropskou komisí – „Studie o shromažďování dat o účasti dětí v trestních, civilních a správních řízeních“.³⁷ Vedle vytvoření přehledu indikátorů pro trestní řízení, jakož i pro řízení správní a civilní, je cílem studie také shromáždit relevantní data za všech členských zemí EU za účelem zavedení těchto indikátorů a identifikování oblastí, kde příslušná data scházejí. Bez ohledu na to, jak velmi užitečná tato studie nepochybně je, zahrnuje v sobě pouze v malé míře zohlednění postižení a členění dat podle postižení, a to i v samotném přehledu indikátorů. Může se stát, že aspekt postižení bude zahrnut ve chvíli, kdy budou zavedeny výsledkové indikátory. Nicméně, současná, málo

33 Statistická data, která by byla vhodná pro zkoumání naplnění výsledkových indikátorů, byla shromažďována ANED jako součást jejich „Rámce indikátorů zaměřených na rovnost osob s postižením v Evropě“ (‘Indicators of Disability Equality in Europe’ framework), ale tyto informace jsou publikovány na jejich webových stránkách v rámci série tématických zpráv a ještě nebyly integrovány do databáze DOTCOM. Soudní nebo správní systémy dosud nebyly tématem žádné z těchto zpráv.

34 <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/developing-indicators-protection-respect-and-promotion-rights-child-european-union> (naposledy zobrazeno: 15. prosince 2014).

35 Ibid, p. 80-81 a 139.

36 Přesto pro příklad užitečného a rozsáhlejšího systému indikátorů zaměřeného na práva dětí viz Rámec pro monitorování dětských práv (Children’s Monitoring Framework), vytvořený ve Spojeném království Komisí pro rovnost a lidská práva (Equality and Human Rights Commission – EHRC), Research Report 76, Developing a Children’s Monitoring Framework: Selecting the indicators.

37 Dostupné z: <http://www.childreninjudicialproceedings.eu/Home/Default.aspx> (naposledy zobrazeno: 15. prosince 2014)

ambiciózní podoba budí zklamání, protože jsou to právě iniciativy jako tato, které mohou významnou měrou přispět v rámci procesu shromažďování dat. Pokud však do nich není vhodným způsobem zahrnut aspekt postižení, děti s mentálním nebo jiným druhem postižení budou stále ve shromažďovaných a zveřejňovaných datech neviditelné. Evropská komise by proto měla být podpořena v záměru poskytnout finanční prostředky na pokračující práci, která by vyšla z této studie, ale která by se více zaměřila na děti s postižením.

Předtím, než opustíme téma systémů indikátorů, je třeba zmínit ještě dva rámce indikátorů – rámec indikátorů vztahujících se k systému soudnictví ve věcech mládeže, vytvořený organizací UNICEF, a Nástroj na vyhodnocování participace dítěte, vypracovaný Radou Evropy. Rámec indikátorů UNICEF poskytuje velmi užitečné praktické rady a návody, jak shromažďovat data a jak vytvářet vhodné informační

systémy. Bohužel však zcela opomíjí aspekt postižení, i když zdůrazňuje, že data by měla být sbírána takovým způsobem, aby umožnila jejich členění na základě takových faktorů, jako jsou věk, etnicita nebo pohlaví.³⁸ Nástroj Rady Evropy naopak klade silný důraz na nutnost členění dat a výslovně poukazuje na faktor postižení, ačkoli nikoli ve smyslu potřeby dalšího členění podle typu znevýhodnění.³⁹ Nástroj svým rozsahem přesahuje přístup ke spravedlnosti, jelikož se vztahuje k široké škále různých oblastí života. Nicméně, několik z jeho deseti indikátorů se týká účasti v soudních nebo správních řízeních. Např. Indikátor 4 spočívá v „existenci mechanismů, které by dětem a mladým lidem zajistily možnost uplatnit své právo na bezpečnou účast v soudních nebo správních řízeních“; Indikátor 5 se týká „existence postupů pro podávání stížností, které by byly vstřícné k dětem“; a Indikátor 7 se vztahuje k tomu, zda „jsou dětem předávány informace o jejich právu na účast“.

2.4 Distribuce

Poslední oblastí, které je třeba věnovat pozornost v souvislosti s daty používanými za účelem monitorování dodržování lidských práv dětí s mentálním postižením, je problematika distribuce dat. Hodnota tohoto druhu dat totiž nespočívá pouze v tom, že vzorce znevýhodnění nebo vyloučení osob s postižením mohou být demonstrovány lidem pracujícím v rámci soudních nebo správních systémů nebo vládním představitelům, ale rovněž veřejnosti v širším smyslu. Povinnost distribuovat data a učinit je přístupná lidem s postižením je jasně zakotvená v článku

31 CRPD.⁴⁰ Pokyny k podávání zpráv Výboru OSN pro práva dítěte a Výboru OSN pro práva osob se zdravotním postižením dále vyzývají smluvní státy, aby do svých zpráv příslušná data nejen zahrnuly, ale aby je rovněž distribuovaly v co nejširším měřítku a aby je učinily přístupná veřejnosti.⁴¹ Je vhodné připomenout, že distribuce relevantních dat hraje klíčovou úlohu v otázce informovanosti advokačních iniciativ a angažovanosti aktivní občanské společnosti.

2.5 Doporučení

A. Systémy vytvořené za účelem monitorování dodržování práv osob se zdravotním postižením, jako je např. DOTCOM, by měly klást větší důraz na otázky týkající se přístupu ke spravedlnosti. Tyto systémy by navíc měly vždy, pokud je to možné, obsahovat data členěná podle věku.

B. Systémy vytvořené za účelem monitorování přístupu ke spravedlnosti se zaměřením na děti by měly zahrnovat strukturální, procesní a výsledkové indikátory, které jsou zvláště relevantní ve vztahu k dětem s postižením.

C. Anonymizovaná data týkající se dětí se zdravotním postižením v soudních řízeních by měla být pravidelně zveřejňována, a to v takových formátech, které jsou přístupné lidem se zdravotním postižením.

38 Úřad OSN pro drogy a kriminalitu - UNICEF, *Manual for the Measurement of Juvenile Justice Indicators* (New York: UNODC, 2006), dostupné z http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Manual_for_the_Measurement_of_Juvenile_Justice_Indicators.pdf (naposledy zobrazeno 15. prosince 2014), odst 1.3.C.

39 Rada Evropy, oddělení práv dětí a mládeže, *Child Participation Assessment Tool: Indicators for Measuring Progress in Promoting the Rights of Children and Young People Under the Age of 18 to Participate in Matters of Concern to them*, dostupné z http://www.coe.int/t/dg3/children/participation/Newdefault_en.asp (naposledy zobrazeno: 15. prosince 2014). Viz též Doporučení Výboru ministrů členským státům Cm/Rec(2012)2 o participaci dětí a mladých osob mladších 18 let.

40 CRPD, článek 31(3).

41 CRPD, článek 36(4), a CRC, článek 44(6).

3. Sběr informací souvisejících s postižením ve vztahu ke konkrétnímu dítěti s mentálním postižením

3.1 Úvod

Aby mohly soudní nebo správní systémy produkovat data o účasti a zkušenostech dětí s mentálním (nebo jiným) postižením v soudních nebo správních řízeních, je nutné vytvořit systémy pro shromažďování informací, v jejichž rámci bude zaznamenáván věk konkrétního dítěte, jakož i další skutečnosti vztahující se k jeho postižení. Hledání vhodné podoby takového systému informací vyžaduje pečlivé uvážení a součinnost řady subjektů a současně vzbuzuje řadu problematických otázek. Účelem této zprávy není tyto otázky zodpovědět, ale položit.

Tato kapitola bude zaměřena na dva typy otázek. První se týkají zaznamenávání skutečností o postižení dítěte a typu znevýhodnění. Druhé se potom vztahují k zaznamenávání informací o typu podpory a úprav, které dítě bude potřebovat, aby se mohlo skutečně účastnit soudních nebo správních řízení, a to bez jakékoli diskriminace na základě postižení. Na tomto místě bude tedy postupně věnována pozornost nastoleným otázkám, přičemž následně budou formulována související doporučení.

3.2 Zaznamenávání informací o typu postižení

Na začátku pojednání o této problematice je vhodné poukázat na význam sběru dat takovým způsobem, který umožní jejich další členění podle postižení stejně jako podle věku. Pouze v takovém případě totiž shromážděná data osvětlí míru dodržování lidských práv dětí s postižením – dětí, které jsou zvláště ohrožené tím, že budou v rámci implementace úmluv přehlédnuty. Slovy Výboru OSN pro práva dítěte:

„Aby smluvní státy dostály svým závazkům, je nezbytné, aby nastolily a rozvíjely mechanismy pro sběr dat, která budou přesné, standardizovaná a umožní další členění těchto dat, a které budou odrážet skutečnou situaci dětí s postižením. Význam této otázky je často přehlížen a tato otázka nebývá považována za prioritu, navzdory tomu, že má dopad nejen na určování opatření, která musí být přijata v rámci prevence, ale rovněž na distribuci velmi hodnotných zdrojů, které jsou nezbytné pro financování programů.“⁴²

Podobně zpráva generálního tajemníka OSN z roku 2011 představila opatření směřující k posílení sběru a distribuce dat týkajících se dětí s postižením, aby byla podpořena jejich „viditelnost“, posílena kapacita pro vytváření efektivní politiky a plánování a umožněno účinnější monitorování dodržování jejich práv.⁴³

V případě nedostatečného členění dat, založeného na příliš široce vymezených kategoriích, je nepravděpodobné, že by na jeho základě mohly být získány užitečné informace o existenci a povaze diskriminace nebo znevýhodnění. Z tohoto důvodu bude na základě dat, která řadí všechny osoby mladší 18 let do jedné kategorie, získána informace, které směřuje a průměruje významné rozdíly ve zkušenostech mladších dětí a náctiletých. Je proto nezbytné aplikovat diferencovanější přístup, který by více rozlišoval věk jednotlivých dětí.

42 Výbor OSN pro práva dítěte, Obecný komentář č. 9 (2006): Práva dětí se zdravotním postižením, 27. únor 2007, CRC/C/GC/9, odst. 15. Viz též Výbor OSN pro práva dítěte, Obecný komentář č. 5: Obecná pravidla implementace Úmluvy o právech dítěte, 27. listopad 2003, CRC/C/GC/2003/5, odst. 48.

43 Valné shromáždění OSN, Postavení Úmluvy o právech dítěte – Zpráva generálního tajemníka, 3. srpen 2011, A/66/230, část IV.

Podobně data, která pouze rozdělují jednotlivce do kategorií podle toho, jestli mají nebo nemají postižení, nemohou žádným způsobem zobrazit významné rozdíly v postavení osob v závislosti na druhu znevýhodnění. Článek 31 CRPD, jak bylo vysvětleno výše, požaduje, aby smluvní státy shromažďovaly data, která budou vypovídat o jejich úsilí vyvinutém při implementaci úmluvy. Současně vyžaduje, aby tato informace byla „dále dle potřeby členěna“. V souladu s pokyny pro podávání zpráv Výboru OSN pro práva osob se zdravotním postižením, zprávy, které státy Výboru předkládají, musí obsahovat „statistická data o naplňování každého práva zakotveného v úmluvě, členěná podle pohlaví, věku, druhu postižení (fyzické, smyslové, mentální nebo duševní)“ stejně jako „podle etnického původu, městské nebo venkovské populace a dalších relevantních kategorií“.⁴⁴ Je tedy zřejmé, že Výbor po smluvních státech vyžaduje, aby vytvořily systémy pro shromažďování dat, jakož i monitorovací systémy, které budou schopny identifikovat nejen pouze to, jestli člověk má jakékoli postižení, ale rovněž i povahu tohoto postižení nebo znevýhodnění.

Systémy pro shromažďování dat, které vyžadují, aby ve vztahu k osobám bylo zaznamenáno nejen to, zda mají nebo nemají postižení, ale rovněž přesný druh postižení, nejsou prosty kontroverze. Data zaměřená na postižení měla tradičně tendenci zaměřovat se na počet osob s postižením a jejich participaci v různých oblastech života, ale přehlížela otázku měření bariér přístupnosti, a tudíž nevyžadovala upřesnění typu postižení nebo znevýhodnění. Není tedy překvapením, že tento přístup na sebe strhl kritiku odborníků zabývajících se postižením i aktivistů.⁴⁵

Z mnoha národních zpráv zpracovaných pro tuto studii (např. bulharské nebo litevské) vyvstal ještě další případný problém spojený s vytvářením systémů informací, které by zaznamenávaly, zda dítě má specifické postižení. Tento problém souvisí s možným negativním dopadem toho, že dítěti bude přiřazena „nálepka“ s tímto postižením. Pokud je dítě jednou diagnostikováno jako dítě s mentálním postižením nebo duševní poruchou, může mu být z právních, politických nebo postojových důvodů odepřen přístup k celé řadě vzdělávacích a pracovních příležitostí, které jsou otevřené pro lidi bez postižení. Slovy sociálního modelu postižení, tyto mechanismy fungují tak, že dítě zneschopní.

Jednoduše, podoba a fungování jakéhokoli systému informací musí vždy sledovat nejlepší zájem dítěte, jak to vyžaduje CRC a také článek 7 CRPD. Skutečnost, že zde existují možné hrozby, které se váží k vytváření takového systému informací, který by byl schopný dále členit data podle postižení, však neznamená, že by od tohoto úsilí mělo být zcela upuštěno. Nečinnost s sebou také nese rizika. Nedostatek informací o počtu dětí s mentálním postižením, které se staly oběťmi trestného činu, může např. vést k tomu, že faktory, které tyto děti vystavují zvýšenému riziku, nebudou identifikovány ani řešeny. Možné újmy, které mohou dítěti vzniknout z toho důvodu, že v rámci soudního nebo správního řízení bylo evidováno jako dítě s postižením, je třeba předvídat a využít při vytváření podoby a fungování systémů informací. V této souvislosti je nutné zohledňovat principy ochrany osobních údajů a autonomie těchto systémů.

Další důležitá otázka, která vyvstává v souvislosti s otázkou podoby systémů informací, schopných produkovat data členěná podle postižení, se týká stupně členění podle druhu znevýhodnění. Jaké kategorie znevýhodnění by za tímto účelem měly být použity? Ty, které navrhuje Výbor OSN pro práva osob se zdravotním postižením a které byly zmíněny výše, jsou „fyzické, smyslové, mentální nebo duševní“. Nicméně je pravděpodobné, že by „duševní postižení“ nebylo osobami, které by měly být takto označeny, přijímáno dobře, a v každém případě by s sebou přinášelo definiční potíže, zvláště pak v návaznosti na nutnost odlišení tohoto postižení od „mentálního postižení“. Navíc, ačkoli spadá mimo rozsah této zprávy, smyslové postižení je rovněž velmi široké v tom smyslu, že používání této kategorie by neumožnilo identifikaci významných rozdílů ve zkušenostech osob s postižením zraku nebo sluchu. Existuje zde tedy naléhavá potřeba dalších pokynů. S ohledem na to, že je nezbytné, aby tyto pokyny byly respektovány při implementaci CRPD všemi státy, které tuto úmluvu ratifikovaly, Skupina města Washington pro měření postižení (Washington City Group on Disability Measurement)⁴⁶, která podává zprávy Statistické komisi OSN, se zdá jako nejlepší fórum, které by mohlo tyto pokyny formulovat. Nicméně evropské iniciativy jsou rovněž významné.⁴⁷ Plné zapojení (a ideálně i vedení) organizací osob s postižením (DPOs) je stěžejním předpokladem pro úspěch jakéhokoli takového pokusu, stejně jako závazkem vyplývajícím z článku 4(3) CRPD.

44 Výbor OSN pro práva osob se zdravotním postižením, Pokyny k *Guidelines on Treaty-Specific Document to be Submitted by States Parties under Article 35(1) of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities* (Geneva: UN, 2009), para. 3.2(h).

45 Viz např. Paul Abberley, „Counting us Out: A Discussion of the OPCS Disability Survey“, *Disability, Handicap and Society* 71 (1992): 39; Michael Oliver, *The Politics of Disablement* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1990), 7-8; a Paula C. Pinto, „Monitoring Human Rights: A Holistic Approach“ in Marcia H. Rioux, Lee Ann Basser and Melinda Jones (eds.), *Critical Perspectives on Human Rights and Disability Law* (Leiden and Boston: Martinus Nijhoff Publishers / Brill Academic, 2011).

46 http://www.cdc.gov/nchs/washington_group.htm (naposledy zobrazeno: 15. prosince 2014).

47 K tomu viz např. Doporučení Výboru ministrů členským státům Rady Evropy Rec(2006)5: Akční plán na podporu práv a plného začlenění osob se zdravotním postižením do společnosti: zlepšení kvality života osob se zdravotním postižením v Evropě 2006-2015, odst. 3.14.3 (v).

3.3 Zaznamenávání informací o nezbytných úpravách a nutné podpoře

Jak je detailněji vysvětleno ve zprávě připravené jako součást Aktivita 2 tohoto projektu, Přístup dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti *Mezinárodní standardy a zjištění napříč deseti členskými státy Evropské unie* (připravuje se), jakmile je zřejmé, že soudní nebo správní řízení se bude pravděpodobně týkat dítěte s mentálním (nebo jiným) postižením, lidskoprávní standardy vyžadují, aby bylo vyvinuto úsilí za účelem získání informací o jakékoli zvláštní úpravě nebo podpoře, která bude nezbytná, aby se dítě mohlo účastnit tohoto řízení na rovnoprávném základě s ostatními.⁴⁸ Posouzení úprav a podpory, kterou člověk s postižením potřebuje, aby mohl participovat na zvláštním typu aktivit (např. soudní nebo správní řízení, zaměstnávání, vzdělávání nebo doprava) na rovnoprávném základě s ostatními je svou povahou odlišné od posouzení jeho zdravotního stavu a toho, zda má či nemá postižení. Odborníci z řad lékařů a zdravotních profesí tak proto nejsou těmi nejvhodnějšími osobami k takovému posouzení. Jak uvádí Obecný komentář č. 2 Výboru OSN pro práva osob se zdravotním postižením z roku 2014, v rámci posouzení toho, jaké přiměřené úpravy je třeba v konkrétním případě přijmout, je nutné zohlednit „důstojnost, autonomii a názor“ osoby, které se týkají. Tento proces tak v sobě nutně zahrnuje zapojení dítěte a konzultaci s ním, aby mohly být identifikovány konkrétní typy podpory nebo úprav, s nimiž se dítě bude cítit nejkomfortněji a prostřednictvím nichž bude dítěti umožněno se soudního nebo správního řízení účastnit nejúčinnějším způsobem. Ty budou určovány rozdíly v osobnostech dětí a jejich zkušenostech, jakož i jejich rozdílnými diagnózami.

Jakmile je informace o nezbytných úpravách a podpoře, které konkrétní dítě s mentálním postižením potřebuje, získána, je důležité ji náležitým způsobem zaznamenat tak, aby mohla být sdílena s klíčovými osobami soudního nebo správního systému, které s tímto dítětem přijdou do kontaktu. To nutně vyžaduje vytvoření systémů pro zaznamenávání odpovídajících úprav a podpory (zvláště těch vztahujících se ke komunikaci), které by zajistily, že tyto informace budou přístupné příslušným osobám, avšak které by současně respektovaly požadavky vyplývající z ochrany osobních údajů.

Lidskoprávní standardy týkající se vedení a uchování záznamů v soudních nebo správních systémech sice existují, avšak, bohužel, výslovně nevyžadují informace o úpravách a podpoře, které konkrétní člověk potřebuje. V případě dětí zbavených osobní svobody (např. dítě ve vazbě) Havanská pravidla⁴⁹ upřesňují, že každé takové dítě musí mít svůj spis, který musí obsahovat následující informace:

- „(a) informace o totožnosti dítěte;
- (b) skutečnosti a důvody zbavení osobní svobody a informace o orgánu, který o zbavení osobní svobody rozhodl;
- (c) den a hodina přijetí, převozu a propuštění;
- (d) informace vztahující se k vyrozumění rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu o každém přijetí, převozu nebo propuštění dítěte, které v době zbavení osobní svobody bylo v jejich péči;
- (e) informace o fyzických i psychických zdravotních problémech, které jsou orgánům známe, včetně informací o drogové nebo alkoholové závislosti.“⁵⁰

Je tedy zřejmé, že informace o jakýchkoli úpravách nebo podpoře, které by dítěti umožnily se účinně zapojit nebo komunikovat s ostatními a účastnit se dostupných aktivit (např. volnočasových nebo vzdělávacích), v tomto seznamu zcela abscentují.

U osob, které jsou podezřelé nebo obviněné ze spáchání trestného činu, směrnice EU o právu na překlad a tlumočení vyžaduje pořízení záznamu o přijetí úprav a podpory (ve formě překladu).⁵¹ Jedná se však o retrospektivní (zpětný) záznam toho, co se odehrálo, a nikoli o záznam, jehož cílem by bylo předem upozornit příslušné osoby na to, co je potřeba zajistit, aby se osoba mohla úkonu účastnit na rovnoprávném základě. Ve vztahu k obětem trestných činů Evropská komise doporučila členským státům, aby vytvořily „vhodné modely, vzory, IT nástroje apod.“, které by zajistily, že obětem trestných činů budou v různých stádiích řízení poskytnuty přiměřené informace způsobem odpovídajícím jejich konkrétní situaci. Ačkoli Evropská komise výslovně nehovoří o tom, že takové nástroje nebo systémy by měly zaznamenávat informace o nezbytných úpravách, které konkrétní oběť potřebuje (tak, aby tyto informace mohly být sdíleny s dalšími profesionály, které v rámci soudního systému přijdou s obětí do kontaktu a budou s ní komunikovat), lze oprávněně předpokládat, že tak činí implicitně.⁵²

Národní zprávy nepodávají žádný příklad snah o vytvoření srozumitelných systémů pro shromažďování a sdílení informací o nezbytných úpravách a nutné podpoře. Užitečnými vzory však mohou být kroky činěné v rámci jiných typů veřejných služeb. V tomto ohledu si zasluhuje zvláštní pozornost „Standard přístupných informací“ („Accessible Information Standard“), který je v současnosti vytvářen ve Spojeném království NHS England. Pracovní verze tohoto standardu byla předložena

48 viz např. CRPD, článek 13 (který vyžaduje „věku odpovídající úpravy“) a článek 5 (který vyžaduje „přiměřené úpravy“).

49 Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 45/113: Pravidla OSN k ochraně mladistvých zbavených osobní svobody, 14. prosince 1990, A/RES/45/113.

50 Ibid, para 21.

51 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/64/EU ze dne 20. října 2010 o právu na tlumočení a překlad v trestním řízení, Úř. věst. L 280/2, článek 7.

52 Evropská komise, Pokyny Generálního ředitelství pro spravedlnost k transpozici a implementaci směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu pro práva obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/JHA, 19. prosinec 2013, Ref. Ares(2013)3763804, dostupné z http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/victims/guidance_victims_rights_directive_en.pdf (naposledy zobrazeno: 15. prosince 2014), odst./doporučení 12-13.

k veřejné debatě v období od srpna a listopadu 2014. Podle plánu by standard měl být dokončen, přijat a implementován napříč všemi zdravotními a sociálními službami pro dospělé v Anglii v roce 2016.⁵³ Pracovní verze „Standardu přístupných informací“, vypracovaná NHS England, se zabývá způsoby, jak identifikovat potřeby konkrétního pacienta s postižením nebo osob, které se o něj starají, v oblasti informací a komunikace, jak tyto potřeby zaznamenat a jak je naplnit (prostřednictvím poskytnutí informací ve formátech, které jsou přiměřené konkrétní osobě a zajištění odpovídajících úprav a podpory, které by umožnily této osobě účinným způsobem komunikovat se zdravotnickým personálem).

Pracovní verze standardu byla vypracována po důkladné debatě a zapojení organizací osob se zdravotním postižením, jakož i těch, kteří budou pravděpodobně potřebovat předání informace nestandardním způsobem, stejně jako podporu nebo úpravy při komunikaci se zdravotníky. Jedná se především o lidi s mentálním postižením nebo duševní poruchou. Jednou z nejsilnějších stránek vznikajícího standardu je skutečnost, že zakotvuje jako standardní praxi napříč všemi zdravotními službami (a některými sociálními službami) v Anglii využívání standardizovaných způsobů, jakými identifikovat a zaznamenat potřeby v oblasti informací a komunikace. Výsledkem by mělo být, že veškerá komunikace s konkrétním člověkem bude tomuto člověku přístupná, jelikož bude plně v souladu s požadavky specifikovanými ve zdravotnické dokumentaci člověka. Za další silnou stránku lze považovat to, že standard bude zakotvovat minimální standardy kvality pro uspokojení potřeb člověka v této oblasti (např. easy to read, Braillovo písmo, znaková řeč, elektronické formáty). Zdá se, že by bylo velmi

přínosné, zabývat se možnostmi vytvoření podobných systémů zaznamenávání informací o úpravách a podpoře i v kontextu soudních nebo správních systémů.

Závěrem je nutné podtrhnout vzájemnou provázanost mezi zaznamenáváním potřeby přijetí nezbytných úprav a podpory konkrétního člověka na jedné straně a monitorováním poskytování služeb a dodržování lidských práv na straně druhé. Tento vzájemný vztah je zmíněn v Akčním plánu Rady Evropy na podporu práv a plného zapojení osob se zdravotním postižením do společnosti 2006-2015, který jako jeden z cílů zahrnuje:

„zajistit co nejúčinnější využití informací získaných hodnocením potřeb při celkovém plánování a poskytování služeb na celostátní regionální i místní úrovni, při zachování důvěrnosti osobních údajů“.⁵⁴

Dosažení tohoto cíle závisí na vytvoření informačních systémů, které by umožnily zaznamenat informace o potřebách a úpravách, které konkrétní dítě potřebuje, takovým způsobem, který by rovněž podpořil shromažďování souhrnných anonymizovaných dat (např. o počtu dětí potřebujících služby profesionálů v oblasti komunikace nebo registrovaných zprostředkovatelů). Z národních zpráv nicméně vyplývá, že i v případech, kdy je prováděno individuální posouzení potřeby úprav a podpory, příslušné informace jsou pouze vzácně zaznamenávány do informačních systémů takovým způsobem, který by mohl být využit při poskytování služeb nebo hodnocení a monitorování dodržování lidských práv. Významná příležitost tedy zůstává nevyužita.

3.4 Doporučení

D. V rámci soudních nebo správních systémů by měly být vytvořeny takové systémy informací, které by umožnily zaznamenávat, zda má dítě postižení (a typ tohoto postižení), a to vedle dalších osobnostních charakteristik. Tyto systémy by rovněž měly být způsobilé zaznamenávat informace (systematickým způsobem) o povaze úprav a podpory, které konkrétní dítě s postižením potřebuje. Tyto systémy informací musí respektovat nejlepší zájem dítěte a musí být v souladu s požadavky na ochranu osobních údajů.

E. Evropská komise by měla vydat další pokyny vztahující se ke směrnici, které se dotýkají soudního nebo správního řízení, které by výslovně zakotvily, že data by měla být členěna podle postižení, stejně jako podle věku a pohlaví. Nad rámec toho by měla rovněž upřesnit, že shromážděná data by mělo být možné dále členit podle různých typů postižení.

F. Mělo by být vyvinuto úsilí (na mezinárodní, ale rovněž na evropské a národní úrovni), s plným zapojením organizací osob s postižením, jehož cílem by bylo vytvoření jasných směrnic, které by odrážely široké spektrum kategorií znevýhodnění a které by mohly být využity pro monitorování dodržování lidských práv.

⁵³ www.england.nhs.uk/accessibleinfo (naposledy zobrazeno: 15. prosince 2014).

⁵⁴ Doporučení Výboru ministrů členským státům Rady Evropy Rec(2006)5 : Akční plán na podporu práv a plného začlenění osob se zdravotním postižením do společnosti: zlepšení kvality života osob se zdravotním postižením v Evropě 2006-2015, odst 3.14.3(ii).

G. Tam, kde je prokázáno, že člověk má omezené životní možnosti pouze z toho důvodu, že byl označen za člověka se zdravotním postižením, musí státy přijmout bezodkladná opatření za účelem změny příslušných zákonů nebo politik, aby tato omezení byla odstraněna. Podobná omezení jsou diskriminační a v rozporu se CRPD (zejména články 4 a 5). Mají svůj dopad i do oblasti shromažďování dat, jelikož vystavují jednotlivce, u nichž je identifikováno postižení, nebezpečí dalšího znevýhodnění.

H. Pokyny (zpracované Evropskou komisí⁵⁵ a národními vládami), které se vztahují k legislativě týkající se práv dítěte v soudních nebo správních systémech, by měly jasně zohlednit význam provádění individuálního posouzení za účelem identifikování nezbytných úprav a podpory, které vyplývají ze skutečnosti, že dítě má postižení, a které dítě potřebuje, aby se mohlo soudního nebo správního řízení účastnit stejným způsobem jako dítě bez postižení. Pokyny by měly rovněž zakotvit, že toto posouzení musí být provedeno bez zbytečného odkladu poté, co dítě vstoupí do kontaktu se soudním nebo správním systémem. Navíc by měly vysvětlit, v čem se toto posouzení liší od zdravotního vyšetření, a měly by klást důraz na to, aby byl vždy v co největší možné míře zohledněn názor dítěte a jeho přání.

I. Jakékoli nové pokyny (vydané EU nebo národními orgány), vztahující se k informacím, které mají být zaznamenávány v souvislosti s účastí dítěte v soudních nebo správních řízeních, by měly zahrnovat požadavek zaznamenání informací o úpravách a podpoře, které vyplývají ze skutečnosti, že dítě má postižení, a které tyto děti mohou potřebovat.

J. V rámci soudních nebo správních systémů by mělo být vyvinuto úsilí za účelem vytvoření elektronických nástrojů a systémů, které by usnadnily sdílení relevantních informací o úpravách a podpoře, které vyplývají ze skutečnosti, že dítě má postižení, a které tyto děti v soudním nebo správním řízení potřebují, mezi klíčovými profesionály, kteří mohou v souvislosti s řízením přijít s dítětem do kontaktu, a to na multidisciplinární základě. „Standard přístupných informací“, vytvořený NHS England, představuje příklad, jak mohou takové nástroje a systémy fungovat.

55 Vycházející z pokynů Evropské komise (Generálního ředitelství pro spravedlnost) k transpozici a implementaci směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/JHA, 19. prosince 2013, Ref. Ares(2013)3763804, Doporučení 8, ale jasněji rozlišující mezi posouzením za účelem identifikování nezbytných úprav a podpory na jedné straně a lékařským posouzením na straně druhé.

4.

Usnadnění a realizace nezávislého výzkumu o přístupu dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti

4.1 Význam nezávislého výzkumu

Předchozí kapitoly se zaměřovaly na shromažďování dat prostřednictvím mechanismů přímo v rámci soudních nebo správních systémů. Vedle toho však nicméně hrají důležitou úlohu též nezávislé výzkumy, které se soustředí na shromažďování dat, nezbytných k monitorování dodržování lidských práv. Tento postup byl doporučen i Výborem OSN pro práva dítěte, podle kterého:

„Státy by měly spolupracovat s příslušnými výzkumnými institucemi a usilovat o vytvoření uceleného obrazu pokroku v otázce implementace, a to prostřednictvím kvalitativních i kvantitativních studií.“⁵⁶

Nezávislý výzkum má zvláštní význam především v případech, kdy je dostupných pouze málo oficiálních dat, jak to ostatně dokládají i národní zprávy zpracované v rámci tohoto projektu. Vedle toho je nezbytné uznat, že statistická data, jakkoli je jejich význam značný, mají nutně své limity a že aby bylo možné určit povahu a rozsah znevýhodnění nebo marginalizace, kterým jsou děti s mentálním postižením vystaveny, je nutné sbírat rovněž kvalitativní data a data získaná z rozhovorů. Vlády a veřejné výzkumné instituce by tak měly být podporovány, aby zadávaly další výzkumy zaměřené na toto dosud relativně opomíjené téma dětí se zdravotním postižením v soudních nebo správních systémech.⁵⁷

Problém nedostatku dat, identifikovaný národními partnery, kteří ve svých zemích realizovali výzkum, který je blíže popsán v doprovodné zprávě *Přístup dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti. Sběr a distribuce dat: Shrnutí a zjištění (v přípravě)*, se týká informací takového typu, které by mohly být využity při zkoumání naplnění výsledkových indikátorů. Shromažďování informací o právních předpisech, politikách a příslušných strukturách a procesech (které mohou být použity při zkoumání naplnění strukturálních a procesních indikátorů) bylo méně problematické. Ve všech zemích, které se do projektu zapojily, je však v současnosti vážný nedostatek oficiálních informací o zapojení dětí s mentálním postižením do soudních nebo správních systémů a o jejich zkušenostech s těmito systémy. Rozsah, v jakém se tato mezera díky nezávislému výzkumu podařila zaplnit, se v rámci jednotlivých zemí lišila, avšak ve všech těchto zemích byla zřejmá potřeba po více informacích, vztahujících se k tomuto tématu, a tudíž po dalších nezávislých výzkumech.

Jak je dále vysvětleno v doprovodné zprávě, shrnující shromážděná data, partneři, kteří prováděli výzkum v rámci této studie, narazili při svém úsilí získat informace o zkušenostech dětí s mentálním postižením v soudních nebo správních systémech na řadu překážek. I když zmíněné překážky nejsou v rámci této zprávy rozvedeny do hloubky, sloužily jako podklad pro zpracování této kapitoly. Pokusíme se tedy zaměřit na způsoby, jakými státy mohou napomoci podpořit a usnadnit nezávislé výzkumy v této oblasti a vypořádat se s těmito obtížemi.

56 Výbor OSN pro práva dítěte, Obecný komentář č. 5: Obecná pravidla implementace Úmluvy o právech dítěte, 27. listopad 2003, CRC/C/GC/2003/5 – zejména odst. 48.

57 Doporučení Výboru ministrů členským státům Rady Evropy Rec(2006)5: Akční plán na podporu práv a plného začlenění osob se zdravotním postižením do společnosti: zlepšení kvality života osob se zdravotním postižením v Evropě 2006-2015, odst. 3.14.3(xii), který vyzývá státy "zadávat odpovídající výzkumné a inovační projekty na podporu rozvoje politik pokrývajících všechny oblasti tohoto Akčního plánu". relevant research and innovative pilot projects to support policy development which covers all the relevant areas of this Action Plan".

4.2 Usnadnění nezávislého výzkumu o zkušenostech dětí s mentálním postižením v soudních nebo správních systémech

Jedna z překážek, na kterou narazilo několik národních partnerů, souvisela s právními předpisy upravujícími ochranu osobních údajů a způsobem, jakým tyto předpisy byly interpretovány a aplikovány. Partneri z Irska a Lotyšska uvedli, že z důvodu ochrany osobních údajů nejsou často informace o případech, které se týkají dětí, veřejně dostupné, a to ani v anonymizované podobě. Zdá se, že v Lotyšsku nejsou anonymizovaná statistická data ohledně podobných případů veřejně dostupná z části právě kvůli obavám o zajištění ochrany soukromí.

Je jistě velmi důležité zajistit ochranu soukromí zúčastněných dětí. V tomto ohledu se pak může zdát jednodušší dostát požadavkům na ochranu osobních údajů tím, že všechny informace, které se k danému případu vztahují, budou drženy mimo dosah veřejnosti, než že bude investována nezbytná péče a zdroje na to, aby tato data byla zpřístupněna poté, co byla důsledně anonymizována. Navíc obezřetnost k zaznamenávání informací o postižení a znevýhodnění vychází rovněž z toho, že informace o zdravotním stavu jsou v rámci právní ochrany osobních údajů kvalifikovány jako citlivé údaje.

Je proto důležité, aby bylo investováno úsilí do rozvoje systémů na shromažďování dat, jejichž vznik souvisí také s monitorováním dodržování lidských práv a jež budou fungovat takovým způsobem, který bude zaručovat ochranu totožnosti a soukromí dotčených osob. Návrh Evropské komise z roku 2012 na reformu právního rámce EU týkajícího se ochrany osobních údajů v tomto může pomoci. Jeho cílem je modernizovat legislativu EU v této oblasti – posílit ochranu jednotlivců a zlepšit přesnost a soudržnost pravidel. Návrh nařízení o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů,⁵⁸ který je součástí této reformy, představuje novou výjimku z omezení zpracování osobních údajů. Při zajištění určité ochrany⁵⁹ umožní shromažďovat citlivé údaje (včetně údajů o zdravotním stavu)

tam, kde je to nezbytné za účelem historického, statistického nebo vědeckého výzkumu. FRA doporučila (citujíc článek 31 CRPD), aby do tohoto ustanovení byl přidán i sběr dat pro účely boje proti diskriminaci z uvedených důvodů, včetně postižení.⁶⁰ Taková změna by jistě byla užitečná, zvláště pokud by byla doprovázena výslovnou podporou a pokyny k vytvoření vhodného systému pro sběr dat – podporou a pokyny, jejichž vytvoření, zdá se, bylo předpokládáno Akčním plánem Rady Evropy na podporu práv a plného zapojení osob se zdravotním postižením do společnosti, který naléhá na státy, aby :

*„rozvíjely statistické a informační strategie politiky pro osoby se zdravotním postižením a rozvíjely standardy založené na sociálním a lidskoprávním modelu zdravotního postižení a revidovaly účinnost stávajících celostátních strategií a databází“.*⁶¹

Druhou překážku, na kterou někteří z partnerů při sběru příslušných dat narazili, poté představovaly procesy získání nezbytného souhlasu etických komisí, a to navzdory jejich nespornému významu, které byly zdlouhavé nebo nepřiměřeně zatěžující. Tento aspekt je obzvláště problematický pro výzkumné projekty, v jejichž rámci musí být empirický výzkum dokončen v době kratší než jeden rok. FRA v současnosti shromažďuje informace o řízeních před etickými komisemi, kterými je nezbytné projít, aby mohl být realizován empirický výzkum v oblasti zkušeností dětí v soudních nebo správních řízeních v různých členských státech EU. Pro osoby realizující výzkum a případně i pro osoby, které tento výzkum financují, by bylo užitečné, kdyby tyto informace zahrnovaly rovněž údaje o době, v níž příslušné orgány obvykle rozhodnou o udělení či naopak neudělení souhlasu, jakož i o dalších aspektech (jako např. nákladech nebo míry byrokracie), které by mohly hrát významnou roli při úvahách o definování a financování výzkumných projektů.

58 Evropská komise, návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů (obecné nařízení o ochraně údajů), 25. ledna 2012, COM(2012) 11 final.

59 Stanoveno v článku 83.

60 Doporučení Výboru ministrů členským státním Rady Evropy Rec(2006)5 : Akční plán na podporu práv a plného začlenění osob se zdravotním postižením do společnosti: zlepšení kvality života osob se zdravotním postižením v Evropě 2006-2015, odst. 3.14.3(i).

61 Recommendation Rec(2006)5 of the Committee of Ministers to Member States on the Council of Europe Action Plan to promote the rights and full participation of people with disabilities in society: improving the quality of life of people with disabilities in Europe 2006-2015, paragraph 3.14.3(i).

4.3 Doporučení

K. Vláda a další orgány, které mohou financovat příslušné výzkumy, a to zvláště v zemích, kde dosud bylo realizováno pouze málo nezávislých výzkumů na dané téma, by měly učinit kroky, aby tyto nezávislé výzkumy podpořily, a to včetně kvalitativních výzkumů, jejichž cílem by bylo zviditelnit příběhy dětí s mentálním postižením a jejich zkušenosti se soudním nebo správním řízením. Je třeba, aby Evropská komise vyšla z rozsáhlého výzkumu o postavení dětí v soudních nebo správních řízeních, který v současné době realizuje, a zajistila, že získaná data budou přiměřeně členěna a že děti s postižením budou zahrnuty do vznikajícího systému indikátorů.

L. Komise by měla vytvořit jasné pokyny, které by doplňovaly evropskou legislativu v oblasti ochrany dat a které by se týkaly zpracování údajů vztahujících se k zdravotnímu stavu a postižení pro účely monitorování dodržování lidských práv.

M. Přehled vytvářený FRA o etických orgánech, do jejichž působnosti spadají otázky výzkumů, a to včetně výzkumů zaměřených na děti v soudních nebo správních řízeních, by měly zahrnovat údaje o průměrné délce trvání vyřízení žádosti o souhlas s výzkumem a nákladech s tím souvisejících, jakož i údaje o dalších nezbytných formulářích nebo procesech, jejich složitosti a době nutné k jejich absolvování. Tento přehled může také vhodně upozornit na význam realizace výzkumů s dětmi (a nikoli pouze na děti), a to včetně dětí se zdravotním postižením.⁶²

⁶² V této souvislosti lze odkázat na řadu relevantních zdrojů, např. Priscilla Alderson a Virginia Morrow, *The ethics of research with children and young people: a practical handbook* (Londýn: Sage Publications, 2011).

5. Závěr

Z doprovodné zprávy *Přístup dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti. Sběr dat a jejich distribuce: Shrnutí a zjištění (v přípravě)* vyplývá, že je zde v současnosti znepokojující nedostatek dat, týkajících se zahrnutí a postavení dětí s mentálním postižením v soudních nebo správních řízeních. Bez těchto dat však nelze zkoumat naplnění výsledkových indikátorů. Neviditelnost těchto dětí v rámci shromažďovaných dat činí neviditelnými též jejich případnou marginalizaci, diskriminaci nebo zanedbávání, kterým mohou být vystaveny.

Tato zpráva dokládá, že navzdory požadavku mezinárodních a evropských standardů shromažďovat data, která lze dále členit, systémy, které by umožňovaly dále členit data, vztahující se k soudním nebo správním řízením, tak, aby zohledňovaly

současně aspekt dětství i aspekt postižení, zřejmě chybějí. Na úrovni EU existují významné iniciativy, které shromažďují a zveřejňují data o dětech v soudních nebo správních řízeních. Příležitost zachytit v této souvislosti zvláštní zkušenosti dětí s různými typy znevýhodnění nebo postižení však dosud zůstala z velké části nevyužita. Je potřeba si tento trend přiznat a ukončit jej. Děti se zdravotním postižením musí být zaznamenány, aby se jejich zkušenosti mohly promítnout při reformě politik i praxe. To však bude vyžadovat, aby byla věnována pozornost složitým otázkám, týkajícím se klasifikací typů znevýhodnění nebo postižení a ochrany osobních údajů – otázkám, které vyžadují součinnost organizací osob se zdravotním postižením a jejichž řešení by napomohl nadnárodní a víceoborový dialog.

Příloha: Přehled doporučení

- A.** Systémy vytvořené za účelem monitorování dodržování práv osob se zdravotním postižením, jako je např. DOTCOM, by měly klást větší důraz na otázky týkající se přístupu ke spravedlnosti. Tyto systémy by navíc měly vždy, pokud je to možné, obsahovat data členěná podle věku.
- B.** Systémy vytvořené za účelem monitorování přístupu ke spravedlnosti se zaměřením na děti by měly zahrnovat strukturální, procesní a výsledkové indikátory, které jsou zvláště relevantní ve vztahu k dětem s postižením.
- C.** Anonymizovaná data týkající se dětí se zdravotním postižením v soudních řízeních by měla být pravidelně zveřejňována, a to v takových formátech, které jsou přístupné lidem se zdravotním postižením.
- D.** V rámci soudních nebo správních systémů by měly být vytvořeny takové systémy informací, které by umožnily zaznamenávat, zda má dítě postižení (a typ tohoto postižení), a to vedle dalších osobnostních charakteristik. Tyto systémy by rovněž měly být způsobilé zaznamenávat informace (systematickým způsobem) o povaze úprav a podpory, které konkrétní dítě s postižením potřebuje. Tyto systémy informací musí respektovat nejlepší zájem dítěte a musí být v souladu s požadavky na ochranu osobních údajů.
- E.** Evropská komise by měla vydat další pokyny vztahující se ke směrnicím, které se dotýkají soudního nebo správního řízení, které by výslovně zakotvily, že data by měla být členěná podle postižení, stejně jako podle věku a pohlaví. Nad rámec toho by měla rovněž upřesnit, že shromážděná data by mělo být možné dále členit podle různých typů postižení.
- F.** Mělo by být vyvinuto úsilí (na mezinárodní, ale rovněž na evropské a národní úrovni), s plným zapojením organizací osob s postižením, za účelem vytvoření jasných směrnic, které by odrážely široké spektrum kategorií znevýhodnění a které by mohly být využity pro monitorování dodržování lidských práv.
- G.** Tam, kde je prokázáno, že člověk má omezené životní možnosti pouze z toho důvodu, že byl označen za člověka se zdravotním postižením, musí státý přijmout bezodkladná opatření za účelem změny příslušných zákonů nebo politik, aby tato omezení byla odstraněna. Podobná omezení jsou diskriminační a v rozporu se CRPD (zejména články 4 a 5). Mají svůj dopad i do oblasti shromažďování dat, jelikož vystavují jednotlivce, u nichž je identifikováno postižení, nebezpečí dalšího znevýhodnění.
- H.** Pokyny (zpracované Evropskou komisí⁶³ a národními vládami), které se vztahují k legislativě týkající se práv dítěte v soudních nebo správních systémech, by měly jasně zohlednit význam provádění individuálního posouzení za účelem identifikování nezbytných úprav a podpory, které vyplývají ze skutečnosti, že dítě má postižení, a které dítě potřebuje, aby se mohlo soudního nebo správního řízení účastnit stejným způsobem jako dítě bez postižení. Pokyny by měly rovněž zakotvit, že toto posouzení musí být provedeno bez zbytečného odkladu poté, co dítě vstoupí do kontaktu se soudním nebo správním systémem. Navíc by měly vysvětlit, v čem se toto posouzení liší od zdravotního vyšetření, a měly by klást důraz na to, aby byl vždy v co největší možné míře zohledněn názor dítěte a jeho přání.
- I.** Jakékoli nové pokyny (vydané EU nebo národními orgány), vztahující se k informacím, které mají být zaznamenávány v souvislosti s účastí dítěte v soudních nebo správních řízeních, by měly zahrnovat požadavek zaznamenání informací o úpravách a podpoře, které vyplývají ze skutečnosti, že dítě má postižení, a které tyto děti mohou potřebovat.
- J.** V rámci soudních nebo správních systémů by mělo být vyvinuto úsilí za účelem vytvoření elektronických nástrojů a systémů, které by usnadnily sdílení relevantních informací o úpravách a podpoře, které vyplývají ze skutečnosti, že dítě má postižení, a které tyto děti v soudním nebo správním řízení potřebují, mezi klíčovými profesionály, kteří mohou v souvislosti s řízením přijít s dítětem do kontaktu, a to na multidisciplinárním základě. „Standard přístupných informací“, vytvořený NHS England, představuje příklad, jak mohou takové nástroje a systémy fungovat.
- K.** Vláda a další orgány, které mohou financovat příslušné výzkumy, a to zvláště v zemích, kde dosud bylo realizováno pouze málo nezávislých výzkumů na dané téma, by měly učinit kroky, aby tyto nezávislé výzkumy podpořily, a to včetně kvalitativních výzkumů, jejichž cílem by bylo zviditelnit příběhy dětí s mentálním postižením a jejich zkušenosti se soudním nebo správním řízením. Je třeba, aby Evropská komise vyšla z rozsáhlého výzkumu o postavení dětí v soudních nebo správních řízeních, který v současné době realizuje, a zajistila, že získaná data budou přiměřeně členěna a že děti s postižením budou zahrnuty do vznikajícího systému indikátorů.
- L.** Komise by měla vytvořit jasné pokyny, které by doplňovaly evropskou legislativu v oblasti ochrany dat a které by se týkaly zpracování údajů vztahujících se k zdravotnímu stavu a postižení pro účely monitorování dodržování lidských práv.

63 Vycházející z pokynů Evropské komise (Generálního ředitelství pro spravedlnost) k transpozici a implementaci směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/JHA, 19. prosince 2013, Ref. Ares(2013)3763804, Doporučení 8, ale jasněji rozlišující mezi posouzením za účelem identifikování nezbytných úprav a podpory na jedné straně a lékařským posouzením na straně druhé.

M. Přehled vytvářený FRA o etických orgánech, do jejichž působnosti spadají otázky výzkumů, a to včetně výzkumů zaměřených na děti v soudních nebo správních řízeních, by měly zahrnovat údaje o průměrné délce trvání vyřízení žádosti o souhlas s výzkumem a nákladech s tím souvisejících, jakož i údaje o dalších nezbytných formulářích nebo procesech, jejich složitosti a době nutné k jejich absolvování. Tento přehled může také vhodně upozornit na význam realizace výzkumů s dětmi (a nikoli pouze na děti), a to včetně dětí se zdravotním postižením.

Universidad
Carlos III de Madrid
Instituto de Derechos Humanos
Bartolomé de las Casas

University of Ljubljana
Faculty of social work

PSIHIKOS
SVEIKATOS
PERSPEKTYVOS

LIGA LIDSKÝCH PRÁV

Poznámky

Poznámky

